

Hogyan készítsünk leírást?

Az aktív madarászok számának növekedésével a ritka madárfajok megfigyelése is egyre gyakoribbá válik. Bár e tekintetben még messze elmaradunk nemcsak a legfejlettebb madártani kultúrával rendelkező országok, hanem pl. Lengyelország mögött is, a probléma mégiscsak létezik, és foglalkoznunk kell vele. Európa számos országában működnek olyan bizottságok, amelyeknek elsődleges feladata a beérkező adatok elbírálása. Itthon a Nomenclatúrai Állandó Bizottság (NÁB) vállalta, hogy ezentúl nemcsak a faunára nézve új, hanem az összes számító faj minden hazai előfordulását is hitelesíti (ld. dr. Magyar Gábor cikkét a Madártani Tájékoztató 1989. 1-2. számában).

A pontos hitelesítés érdekében azonban jól dokumentált adatokra is szükség van. Ez pedig a megfigyelt egyed részletes leírását is magában kell, hogy foglalja. Természetesen az a legjobb, ha fényképek is rendelkezésre állnak, de ez egyrészt nem általános, másrészt a leírás ekkor sem nélkülözhető, hiszen nagyon sok részlet csak az élő madáron figyelhető meg. Részletes leírás birtokában az adatok évek múltán is felülbírálnak, ellenőrizhetők, kielemezhetők, és nagyban hozzájárulnak tudásunkhoz a faj terepi felismerhetőségét illetően. A fent említett követelményeknek megfelelő leírást készíteni nagyon nehéz feladat. Ezt tükrözik az eddig a NÁB-hoz vagy a Mad. Táj.-hoz beérkezett megfigyelések is. Ezek – néhány kivételtől eltekintve – csak néhány soros leírást tartalmaznak, amelyek többnyire határozókönyv ízü közhelyekben és egy-két fontosnak tartott bélyeg említésében merülnek ki. Mivel nálunk nyomtatásban még igazán kimerítő leírás egyetlen madárfajról sem jelent meg, így legtöbbször azt sem tudják, hogyan kell egy ilyet elkészíteni. Ehhez kívánok egy kis segítséget nyújtani a következőkben.

Ahhoz, hogy leírást tudjunk készíteni, elengedhetetlen a madártest külső morfológiájának, ezen belül is elsősorban az egyes tollcsoportok elhelyezkedésének biztos ismerete. Ezt legjobb a határozókönyvekben levő általános ismertető ábrákból megtanulni, majd a lehető legtöbb fényképen begyakorolni, végül terepen, élő, mozgó madarakon megfigyelni. Először olyan könnyen megfigyelhető és viszonylag egyszerű madarakon próbálkozzunk, mint a balkáni gerle, széncinege, csuszka és fokozatosan térjünk át nehezebb fajokra. Azt fogjuk tapasztalni, hogy az olyan közönséges és ismertnek hitt fajokról, mint a házi veréb vagy a citromsármány tojója, elképesztően nehéz valóságghú leírást készíteni.

A ritka fajok terepi felismeréséhez nélkülözhetetlen a gyakori rokon fajok tökéletes ismerete! Ez pedig nemcsak a nászruhás hímek felismerését jelenti, hanem az összes fiatalkori, tojó és nyugalmi ruhás tollazat ismeretét is feltételezi. Ez csakis terepen, hosszú évek tapasztalatai alapján nyerhető. Egy-egy madárfaj tollruhája rendkívül változatos skálán mozoghat és az idehaza elérhető határozókönyvek (különösen a közkedvelt „Peterson”) ezeknek csak elenyészően csekély hányadát mutatják be. A sirályok és ragadozó madarak ráadásul többéves érési folyamaton mennek keresztül, amelynek során egymástól nagyon különböző tollruhákat és az átmenetek egész sorát produkálják. Ezért nagyon fontos az életkor pontos megállapítása is ritka fajok megfigyelésekor.

Leírásakor törekedjünk a lehető legnagyobb tárgyilagosságra!

Mindig azt az egyedet próbáljuk meg leírni, amelyik éppen előttünk van, és ne akarjunk valamiféle általános képet adni a fajról. A leírást mindig a helyszínen készítsük és közben ne használjuk a határozókönyvet. Ha több megfigyelő is jelen van, egymástól függetlenül írjanak jegyzőkönyvet, amelyeket később összehasonlítva és kiegészítve készíthetjük el a végleges változatot. Próbáljuk mindig a saját szavainkkal visszaadni, amit látunk, és ne a határozókönyveket ismételni.

Madarunk leírását legegyszerűbb a fejnél kezdeni. A csőr hossza, vastagsága, alakja gyakran faji bélyeg. Más fajokkal való összehasonlítást lehetőleg csak akkor végezzünk, ha a faj, amellyel az összehasonlítást tesszük, szintén jelen van (ez az összes bélyegre vonatkozik!). A

csőr vastagságát a csőrhosszal lehet viszonyítani. Fontos lehet a felső és alsó csőrkéva alakja is (homorú, domború, egyenes, szögletes, stb.). A csőr lehet egyszínű, vagy a két csőrkéva lehet elütő színű, vagy a csőr töve és hegye lehet más-más árnyalatú. Néha a különböző színű részek aránya is döntő. A csőr tollazottsága a réceféléknél lényeges.

A fej formáját a homlok, fejtető és tarkó alakja és hossza határozza meg. A homlok lehet lapos vagy meredek, érintkezhet a fejtetővel szögben vagy lekerekítve. A fejtető lehet hosszú, lapos vagy csúcsban végződő, a tarkó többnyire ugyancsak szögletes vagy gömbölyű. A fej színezetének leírásában a legfontosabbak a kantár, szemsáv, szemöldöksáv, fejsáv, fejtetősáv, bajuszsáv, barkó megléte vagy hiánya illetve ezek erőssége, hossza, vastagsága, színezete. A fültájék színe is gyakran figyelmet érdemel, pl. hogy eltérő színű-e, mint az arc többi része, sötét vagy világos sáv határolja-e, ez a sáv folyamatos vagy megszakított.

Felsőtest. A hát színezetét különösen fiatal madaraknál nehéz leírni. Ezeknél ugyanis a tollaknak gyakran erőteljes, eltérő színű szegélye van., ami foltos, sávozott vagy rendezetlen mintázatot kölcsönöz a hátnak. Itt, ha lehet, a tollak közepének színét és alakját adjuk meg, illetve a szegély színét és vastagságát, esetleg egyenletes vagy megszakított voltát. A derék és a felső farkfedők a legtöbb fajnál ülve nem látszanak jól, inkább repülés közben. Ezek lehetnek a háttól eltérő színűek, egyszínűek, foltosak vagy sávozottak.

Szárny. Kétségkívül a legproblematikusabb testrész, a változatos és bonyolult tollfajta miatt. Az egyes madárcsaládoknál ráadásul a pihenő madáron más-más tollcsoportok láthatóak, ezekre vonatkozóan a határozókönyvekben kaphatunk felvilágosítást. A nem gyakorlott szem szinte elveszik a szárnytollak bonyolultságában, ezért azt javaslom, kezdjük ott a leírást, ahol a tollak a legegyszerűbben beazonosíthatók, vagyis az evezőknél, és innen haladjunk a váll irányába. Az elsőrendű evezők a legtöbb madáron jól láthatók, a többi tollcsoport pedig ezekhez viszonyítható. A színezet leírásánál a hátnál említettek az irányadóak: próbáljuk meg a tollközép és a szegély színét és alakját leírni. Az egyes tollcsoportok színét lehetőleg külön adjuk meg (nagy-, közép-, kifestők, stb.). Parti madaraknál fontos lehet a vállvezők színe is. Ne feledjük a szárnyhossz becslését sem, erre alkalmas a leghosszabb faroktollak csúcsával való összehasonlítás (túlnyúlik-e azon, és mennyivel). A szárny lekerekítettségét jelzi az elsőrendű evezők projekciója (túlnyúlása), vagyis ezeknek a leghosszabb harmadrendű evezőktől mért hossza. Ugyancsak segíthet a szárnyhossz megállapításában *a kézevezők csúcsának* alsó vagy felső farkfedők csúcsához viszonyított helyzete.

Alsótest. Ide tartozik a nyak, begy, mell, has, oldal és az alsó farkfedők. Amennyiben eltérő színezetűek, próbáljunk meg az egyes testtájakra külön koncentrálni.

Farok. Teljes egészében gyakran csak a repülő madáron vagy tollázkodás közben látszik. Az alakja is lényeges, lehet lekerekített, bemetszett, kivágott, hegyes, négyszögletű, stb. A hosszát a szárnyal (ld. ott) vagy az alsó farkfedőkkel lehet viszonyítani. A színezetben sokszor jelentősége van a sávozásnak (pl. a farok csúcsán végigfutó végszalag) és a külső tollszegély eltérő színezetének.

Láb. A testhez viszonyított hosszát és a színét lehet megadni.

Hang. Amennyiben a madár hangját is halljuk, ennek leírása sokat segíthet az azonosításban. Próbáljuk meg más ismert, lehetőleg rokon fajok hangjával összehasonlítani.

Általános benyomás. Itt említjük meg a madár méretét, alakját, jellegzetes testtartását, röptét, stb. Lényegében a a madár egészéről alkotott képünk visszaadására szolgál, hogy miben jelentett számunkra szokatlant, az ismert fajoktól eltérőt.

Viselkedés. Táplálkozási mód, aktivitás, hogyan viszonyult más fajokhoz (agresszív, félénk) vagy a megfigyelőhöz, a terület mely részein mozgott.

A megfigyelés körülményei. Itt röviden kitérhetünk arra, hogyan, milyen távolságból, milyen időjárási körülmények között végeztük a megfigyelést, megemlítjük az észlelés ideje alatt látott rokon, vagy olyan fajokat, amelyeket összehasonlításra, vagy az élőhely jellemzésére használtunk fel.

Lényeges részei még a leírásnak a megfigyelés helye, időpontja, az élőhely rövid jellemzése, a megfigyeléshez használt eszközök (távcső, teleszkóp), és természetesen a megfigyelést végzők neve is.

Végezetül még annyit: egy jó leírás feltétele ugyan az elfogadásnak, de nem jelenti egyben azt is, hogy madarunkat jól határoztuk meg. Soha ne érezzük sértve magunkat, ha kiderül, hogy tévedtünk! Hibákat mindenki követhet el, és a legtöbbet saját hibáinkból tanulhatunk. Minél többet járunk terepre, minél több fajt látunk, minél jobban felismerjük az apró részletek jelentőségét, annál pontosabbak lesznek leírásaink, s annál nagyobb az esély arra, hogy jól dokumentált, bárki által elfogadható megfigyeléseink legyenek madárfajokról.

Waliczky Zoltán
Nomenklaturai Állandó Bizottság

Waliczky Zoltán (1991): Hogyan készítsünk leírást? **Madártani Tájékoztató** 1991/1-2.
p. 29-32.